

Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność?

Bożena Koredczuk

Uniwersytet Wrocławski

bozena.koredczuk@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0003-0388-9346

Jadwiga Woźniak-Kasperek

Uniwersytet Warszawski

jbowozniak@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-1600-3914

STRESZCZENIE

Cel/teza: Tezą artykułu jest potwierdzenie potrzeby i możliwości zachowania specyfiki badań ukierunkowanych na książkę i informację w warunkach nowej klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych. **Metody badań:** Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. **Wyniki i wnioski:** Autorki opowiadają się za zachowaniem specyfiki i odrębności problematyki badawczej ukierunkowanej na książkę i informację, przy jednoczesnym poszukiwaniu nowych, wspólnych obszarów i sposobów rozwiązywania problemów badawczych we współpracy z badaczami reprezentującymi nauki o komunikacji społecznej i mediach. **Wartość poznawcza:** Artykuł włącza się w dyskusję naukową zainicjowaną wypowiedzią Marka Jabłonowskiego i Tomasza Mielczarka *Komunikowanie społeczne i media – federacja, a nie inkorporacja* („Studia Medioznawcze” 2018, (4) 75, 13–29) nad nową klasyfikacją dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych.

SŁOWA KLUCZOWE

badania, bibliologia i informatologia, nauki o komunikacji społecznej i mediach

Nowa klasyfikacja dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych wywołuje dyskusje, w których podnosi się między innymi kwestie oceny samej klasyfikacji, jak i jej konsekwencji dla badań naukowych i organizacji nauki. Mając na względzie dobro reprezentowanej przez nas dyscypliny, jeszcze nie tak dawno samodzielnej, znanej jako bibliologia i informatologia, oraz przyszłość badań z tego zakresu, chcemy w tym artykule dokonać przede wszystkim rekapitulacji specyfiki badań bibliologicznych i informatologicznych, uwzględniając ich obecne umiejscowienie w klasie nauk o komunikacji społecznej i mediach. Heterogeniczność tej nowej dyscypliny zestawiona z rozwiązaniami organizacyjnymi (takimi, z jakimi mamy do czynienia na przykład na Uniwersytecie Warszawskim) czyni zasadnym wskazanie, co odróżnia badania bibliotekoznawcze, bibliograficzne, informatologiczne, księgoznawcze od badań *stricto medioznawczych*, komunikologicznych i kognitywistycznych. Z drugiej zaś strony wymaga, aby zauważyć szanse stwarzane przez tę nową sytuację, między innymi perspektywę konstituowania się zespołów badawczych o różnorodnej wiedzy i kompetencjach, wzmacniających potencjał i optymizm poznawczy na przekór naturalnym obawom, sprzyjających lepszemu rozwiązywaniu złożonych, wieloaspektowych, multi- i interdyscyplinarnych problemów badawczych.

Bibliologia i informatologia jako samodzielna dyscyplina naukowa do 30 września 2018 r. była wliczana do nauk humanistycznych. Obecnie na mocy decyzji administracyjnych znalazła się w naukach społecznych, jako jeden z trzech komponentów współtworzących nauki o komunikacji społecznej i mediach. Trudno udzielić rozstrzygającej odpowiedzi na pytanie, która z tych kwalifikacji jest lepsza, ponieważ badania prowadzone pod szyldem bibliologii i informatologii miały (i nadal mają) mocne osadzenie i w obszarze nauk humanistycznych, i społecznych (Migoń, 1976). Prace bibliologów i informatologów są publikowane w czasopismach humanistycznych (historycznych, językoznawczych, literaturoznawczych, filozoficznych, kulturoznawczych), społecznych (medioznawczych, socjologicznych, pedagogicznych, prawniczych, z zakresu zarządzania), ale również, choć rzadziej, w czasopismach z zakresu między innymi sztuki i konserwacji dzieł sztuki, nauk inżynieryjno-technicznych czy nauk o bezpieczeństwie. Nieakceptowalne, z uwagi na straty dla poznania naukowego, byłoby ograniczenie pola możliwych miejsc publikacji tylko do jednego obszaru, do jednej dziedziny. W bibliologii i informatologii współistnieją kilka odmiennych paradygmatów oraz perspektyw filozoficznych, badania mają charakter multi- i interdyscyplinarny, zaś przedmiot i pole badawcze obejmują obiekty o różnym statusie ontologicznym i epistemologicznym. Patrząc z perspektywy bibliologii historycznej na przykład, właściwsze jest usytuowanie wśród nauk humanistycznych. Ale można też znaleźć argumenty w postaci badań, którym bliżej do nauk społecznych. A zatem ulokowanie w jednym obszarze i w jednej dziedzinie nauk należy traktować jako rozwiązanie o charakterze biurokratyczno-statystycznym, nie odzwierciedlające ani specyfiki badań, ani miejsc publikacji wyników, ani ocen indywidualnych.

U podstaw dzisiejszej bibliologii i informatologii leży bibliografia i bibliotekoznawstwo. Pierwsze produkty pracy bibliotekarzy, tj. inwentarze, katalogi, zestawienia, bibliografie itp., stworzyły podwaliny przede wszystkim dla historii literatury, która z czasem zepchnęła bibliografię i bibliotekoznawstwo do roli dyscyplin pomocniczych literaturoznawstwa i nauk historycznych. Na szczęście intensywne badania nad książką, uniwersum książek i innych dokumentów, ich złożonych funkcji społecznych, materialności, estetyki, wartości bibliofilskich, roli kulturowej itd., jak również bibliotek i ich użytkowników, pozwoliły zachować i wyodrębnić to, co *stricto bibliograficzne* i bibliotekoznawcze z tego, co przynależne do innych badań i dyscyplin. Dziś badania bibliotekoznawcze obejmują między innymi zagadnienia zarządzania bibliotekami, edukację informacyjną, edukację w zakresie użytkowania bibliotek, analizy jakości

bibliotek (także cyfrowych), repozytoriów (Głowacka, 2017). Bibliografia i bibliotekoznawstwo stanowią historyczny, ale nadal aktualny kanon badań, z którego wyrosły inne, potężne gałęzie badawcze. Badania bibliograficzne i bibliotekoznawcze przynależą do uprawianej przez nas dyscypliny, stanowiąc jej niezbywalny element i trudno bez nich wyobrazić sobie jej dalszy rozwój. „Szeroko akceptowany jest pogląd, że nauka o informacji rozwinęła się z problematyki dotyczącej działalności informacyjnej uprawianej w ramach bibliografii i bibliotekarstwa” (Sosińska-Kalata, 2017, s. 313). Jeśli rozwój nauk o komunikacji społecznej i mediach ma być pełny i zrównoważony, to swój udział będą musiały mieć wszystkie elementy składowe, a wśród nich badania bibliograficzne (bibliograficzne), bibliotekoznawcze, z zakresu wiedzy o książce (księgoznawcze i bibliologiczne) i informacyjne (informatologiczne).

Bibliologia i informatologia w perspektywie historycznej

Zacznijmy od tego, że nazwa bibliologia i informatologia, może być dwojako interpretowana. Może być rozumiana jako nazwa kolektywna powstała w rezultacie połączenia dwu równorzędnych członów spójnikiem „i”¹, wskazując w ten sposób federacyjny charakter bibliologii i informatologii. Można ją interpretować również jako specyficznie skonstruowaną nazwę jednolitej dyscypliny. Inaczej mówiąc, bibliologia i informatologia może znaczyć ‘nauka o książce i informacji’ lub też ‘nauka o książce i nauka o informacji’. I to drugie postrzeżenie przyjmujemy w niniejszym artykule, gdyż jest ono uwarunkowane historycznie i naukowo. U schyłku XX wieku obie te dyscypliny stały się autonomiczne, jednak ściśle ze sobą powiązane, co wynikało z faktu, że obie mają wspólne korzenie badawcze. Wywodzą się z bibliografii, uważanej za pierwszą postać zarówno bibliologii, jak i informatologii. Mają także wspólny obiekt badań, którym jest książka, dokument i informacja, jednak posiadają odrębną w porównaniu na przykład z naukami o mediach metodologię, teorię i zadania do spełnienia (Sordylowa, 1989). Trudno oddzielić jednoznacznie ich pola badawcze, gdyż obie wyrosły na gruncie praktyki – głównie bibliotecznej – która była już na tyle rozbudowana na przełomie XVIII i XIX wieku, że pociągnęła za sobą refleksję teoretyczną bibliologiczną, a prawie wiek później, na przełomie XIX i XX stulecia – informatologiczną. Odnosząc się do aktualnych uwarunkowań stworzonych przez nową taksonomię dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz artystycznych, zagadnienie to, jako że nie jest najważniejsze z punktu widzenia celów naszej wypowiedzi, zostało tu tylko zasygnalizowane i nie będzie dalej rozważane, a narrację będziemy dość wyraźnie prowadzić dwuwątkowo – bibliologicznie i informatologicznie.

Przedmiot badań bibliologii i schemat komunikacji bibliologicznej

Bibliologia, określana również jako nauka o książce² (fr. *science du livre*), a wcześniej księgoznawstwo, bada, w klasycznym rozumieniu, książkę oraz procesy bibliologiczne: produkcję, rozpowszechnianie książki i jej społeczny obieg, aż po recepcję czytelniczą. W tym systemie uczestniczą ludzie oraz różne instytucje powiązane z książką. Jako jedna z pierwszych mediów jest źródłem i nośnikiem informacji zawartej w tekście, szerzej – treści, i spełnia swoje liczne

¹ Por. nauki o kulturze i religii w obecnej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych.

² W *Encyklopedii wiedzy o książce* (EWoK) od terminu „bibliologia” jest odesłanie do hasła „zob. nauka o książce”, por. EWoK, pod red. A. Birkenmajera, Wrocław 1971, szp. 180; 1588. Takim też terminem „nauka o książce” posługiwali się w swoich pracach w XX wieku wybitni teoretycy bibliologii, m.in. Jan Muszkowski, Karol Głombowski, Helena Więckowska.

funkcje (poznawcze, komunikacyjne, informacyjne, estetyczne, rozrywkowe, ideowe, terapeutyczne, itp.), stając się narzędziem komunikacji społecznej i kulturowej. O roli i znaczeniu książki w procesie komunikacji społecznej obszernie pisał już w II połowie XX wieku Karol Głombowski (Głombowski, 1980; Aleksandrowicz & Rusińska-Giertych, 2015).

Teoretyczny model komunikacji bibliologicznej w tradycji europejskiej został zaprezentowany po raz pierwszy już przeszło dwa wieki temu, u progu XIX wieku przez francuskiego bibliotekarza i bibliografa Gabriela E. Peignota, który całe uniwersum zagadnień związanych z piśmiennictwem i jego obiegiem po raz pierwszy określił nazwą bibliologia, w znaczeniu nauka o książkach (*bibliologie ou science des livres*). W jej obszar badawczy włączył zagadnienia związane z wiedzą o językach, o pismach, o tworzeniu książek, o drukarstwie, o księgarstwie, o bibliograficznej znajomości książek i wiedzę o powszechnej historii piśmiennictwa. To szerokie, jeszcze oświeceniowe ujęcie tej nauki, uznanej przez Peignota za „najobszerniejszą z ludzkich umiejętności” w kolejnych wiekach ulegało zmianom (Koredczuk, 2005). Jednak trzon główny ukształtowany w XIX wieku, obejmujący drukarstwo, księgarstwo, bibliografię oraz bibliotekarstwo jest aktualny do dziś i został poszerzony o czytelnictwo i informację naukową. Dalszy intensywny rozwój nauk szczegółowych pociągnął za sobą zmiany w obszarze ich pól badawczych, co spowodowało, że książka stała się przedmiotem zainteresowania wielu innych dyscyplin. To natomiast utrudniło określenie granic bibliologii. Jednak nie wszystko, co dotyka spraw książki można uznać za „studium bibliologiczne”, a z taką interpretacją spotykamy się stosunkowo często w piśmiennictwie naukowym. W XX wieku w badaniach skoncentrowano się na roli i funkcji książki jako nośniku treści i przedmiocie materialnym, silnie akcentując relacje książka–czytelnik. Ważną rolę w tym procesie odgrywać zaczęła informacja o książce i jej funkcja komunikacyjna (Kocójowa, 2017). Potwierdzają to opracowane, zarówno przez bibliologów (Estivals, 2000; Górny & Nowak, 1985; Migoń 1984; Woźniak-Kasperek & Kotuła, 2014; Zawisza, 1980), jak i przedstawicieli innych nauk (Czerwiński, 1976; Eco, 1996; Escarpit, 1973), schematy i modele komunikacji bibliologicznej (prezentujące model komunikacji bibliologicznej w różnym ujęciu: historycznym, ewolucjonistycznym, semiotycznym, funkcjonalnym, kulturowym, komunikacyjnym, sieciowym), niezmiernie ważne dla budowy możliwie jednolitego paradygmatu badawczego tej dyscypliny.

Podstawowy schemat komunikacji bibliologicznej – przyjmując za Wojciechem Jerzym Zawiszą (1980) – przebiega od autora do czytelnika i wyszczególnia elementy pośrednie, takie jak mecenat czy cenzura, następnie obejmuje wydawcę, do którego trafia tekst poddany obróbce redakcyjnej, aż po jego opublikowanie i rozpowszechnianie, gdzie istotną rolę pełni księgarz i księgarstwo, bibliotekarz i bibliotekarstwo, czy nawet antykwarstwo, jeżeli chodzi o wtórny obieg książki, aż do jego odbiorcy – konsumenta książki. Jest to model klasyczny, do którego odnoszą się późniejsze propozycje teoretyczne, zwracające szczególną uwagę na aspekt kulturowy bądź komunikacyjny książki. Zakres dyscypliny – jak trafnie ujęła to Irena Socha – ulegał zmianie, od książki jako fenomenu piśmienniczo-wydawniczego (edytorskiego), przez książkę w procesie bibliologicznym oraz jej funkcji społecznej, książkę w kontekstach polimedialnego komunikowania, aż po społeczne relacje, działania i wartościowania tworzące kulturę książki (Socha, 2016, s. 67). Komunikacja bibliologiczna, niezależnie od tego czy oparta na piśmie, druku czy zapisie cyfrowym, jest powiązana z komunikacją społeczną, bowiem wiąże się ściśle z wprowadzeniem książki do obiegu społecznego, pośredniczy w relacji autor–czytelnik oraz ma za zadanie utrwalenie i jak najszersze przekazanie informacji oraz jej odbiór indywidualny i grupowy (Cybulski, 1979). To jest z kolei powiązane z sytuacją społeczną, polityczną, prawną, ekonomiczną czy medialną, a szczególnie z rozwojem technologicznym i cyfrowym.

Paradygmat

Bibliologia na początku XXI wieku w Polsce jest już w pełni ukształtowaną dyscypliną naukową, spełniającą, zgodnie z wymogami filozofii nauki (Such & Szcześniak, 2006, s. 51), wszystkie kryteria naukowości, posiadającą ugruntowaną pozycję w strukturze nauk i liczne z nimi powiązania. Prowadzone dyskusje, choćby na łamach specjalistycznych czasopism naukowych, dotyczące zmian w obszarze pola badawczego i metodologii, są świadectwem jej ugruntowania jako nauki, żywotności i rozwoju bibliologii twórczo wyodrębniającej nowe i zmieniające się zakresy badań (Bieńkowska, 2011; Drózdź, 2007; Kotuła, 2018). To zróżnicowanie tematyki bibliologicznej przejawia się także w używaniu takich określeń, jak: bibliologia właściwa, bibliologia polityczna, bibliologia historyczna, bibliologia antropologiczna, itd., co nie zmienia faktu, że ta dyscyplina, choć różnie ujmowana (Pomorski, 1988), ma określone pole badawcze, sprecyzowany obiekt i przedmiot badań, własną aparaturę pojęciową, wypracowane na macierzystym gruncie metody badawcze, wykorzystywane także w innych dyscyplinach naukowych i ściśle związki z innymi naukami. Na podkreślenie zasługuje jej długa historia, bowiem pierwsze rozprawy o książkach pojawiły się już w starożytności, by w kolejnych wiekach, w różnych kręgach cywilizacyjnych z praktyki bibliograficznej i bibliotecznej wytworzyć teorię tej dyscypliny na tyle już rozbudowanej w XIX wieku, że uzyskała status instytucjonalny, akademicki – najpierw jako pomocnicza dyscyplina naukowa, aż do jej autonomiczności jako nauki. W kulturze europejskiej nauka ta jest różnie określana i występuje pod różnymi terminami (w kręgu kultury angloamerykańskiej jako *bibliography*, w niemieckojęzycznym piśmiennictwie jako *Bibliothekswissenschaft*, rzadziej *Buchwissenschaft*, w kulturze języków romańskich nazwana jest *bibliologie*) (Migoń, 1993). Ale niezależnie od nazwy zawsze wspólny był dla tych dyscyplin przedmiot badań, czyli książka będąca wytworem kultury materialnej i duchowej, uczestnicząca w transmisji pisma między autorem a czytelnikiem, z wykorzystaniem instytucji pośredniczących typu wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, antykwariaty, stanowiąc nośnik informacji i pierwsze medium, które odgrywa ważną funkcję komunikacyjną i społeczną. Warto w tym miejscu przytoczyć opinię wybitnego polskiego bibliotekarza i badacza książki Kazimierza Piekarskiego, który już na początku XX wieku podkreślał, że „nie każdy rękopis i nie każdy druk jest książką. To co stanowi istotę książki, nie leży wyłącznie w jej stronie zewnętrznej, ani wyłącznie w jej treści, lecz także w jej funkcji. Ten tylko rękopis i ten druk staje się książką, którego przeznaczeniem jest swobodne oddziaływanie na społeczeństwo” (Piekarski, 1932). Piekarski wyznaczył w ten sposób paradygmat tej nauki ukierunkowany na społeczne funkcje książki, który był rozwijany przez kolejne pokolenia badaczy. Nurt funkcjonalny został wzbogacony o aspekt kulturowy, co uitorowało drogę nowemu paradygmatowi skoncentrowanemu na kulturze książki, poszerzając go o interdyscyplinarne pogranicza (np. biblioterapię) (Woźniczka-Paruzel, 2010). Zgodnie z nową, ministerialną klasyfikacją nauk włączenie bibliologii i informatologii w obręb nauk o komunikacji społecznej i mediów może zaowocować zwiększeniem rangi aspektu komunikacyjnego (komunikacja społeczna, naukowa, publiczna) w badaniach i ścisłego powiązania go z nowymi technologiami (Migoń & Skalska-Złat, 2009; Wójcik, 2014), w których aktywnie uczestniczą książka i informacja.

Interdyscyplinarność badań nad książką

Książka, będąca centralną kategorią badań bibliologii, jest też przedmiotem zainteresowania i opisu wielu innych nauk. Wpłynęło to na charakter bibliologii jako nauki inter- i multidyscyplinarnej, powiązanej z różnymi dyscyplinami naukowymi i usytuowanej na pograniczu nauk humanistycznych i społecznych (Głombiowski, 1980; Pulikowski, 2018; Migoń, 1976). Dlatego

trudno ją jednoznacznie ująć w systemach klasyfikacji nauk i przypisać do jednej z wymienionych dziedzin³, choć dzisiaj, kładąc nacisk na aspekt komunikacyjny bibliologii, mieści się ona bliżej nauk społecznych. Interdyscyplinarne, nawet – można powiedzieć – teoretycznie i metodologicznie eklektyczne są rozważania dotyczące wielu zagadnień wchodzących w zakres nauki o książce. Przykładem badania repertuaru wydawniczego (Socha, 2003) czy zagadnień edytorskich i wydawniczych (Marszałek, 1976; Wójcik, 2012) oraz księgarskich (Nieć, 2014), dzięki którym tekst (treść książki) jest wprowadzany do obiegu społecznego i dopiero wówczas uczestniczy w procesie komunikacji, głównie przez czytelnictwo. Współczesnym wyzwaniem metodologicznym, wspólnym dla bibliologii i informatologii, jest rewolucja cyfrowa, w tym książka elektroniczna, multimedialna, interaktywna, hipertekstowa. Te nowe formy książki łączą dwie wcześniej wymienione dyscypliny z naukami o mediach, dając im wszystkim nową perspektywę badawczą. Takich przykładów przenikania się różnych zagadnień można przytoczyć więcej, ale niewątpliwie dla wiedzy o książce bibliologia jest dyscypliną centralną, a wymienione kategorie badawcze są dla tej nauki fundamentalne, bo siła bibliologii polega na wielorakości jej zastosowań w kontekście nauk pokrewnych.

Metodologia

Bibliologia wypracowała na własnym gruncie właściwe dla siebie metody badawcze, jednak mają one zastosowanie głównie w badaniach historycznych. Do takich metod zaliczyć należy metodę typograficzną, stosowaną już w XVII wieku na gruncie inkunabulistyki (inkunabuły to pierwsze druki wydane do końca XV wieku), niezwykle przydatną w XIX wieku w badaniach starych druków, ale znacznie rzadziej wykorzystywaną w drukach nowych (Bułhak, 1977). Następną jest metoda proveniencyjna, zapoczątkowana już u progu XX wieku i rozwinięta w kolejnych latach, która pozwala na śledzenie dróg obiegu książek i innych druków w społeczeństwie dzięki analizie zachowanych w konkretnych egzemplarzach znaków własnościowych, do których należą superekslibrisy, ekslibrisy, pieczęcie, dedykacje, czy śladów jej użytkowania, tj. zapisków na marginesach, podkreśleń, komentarzy czytelników itp. (Juda, 2016; Sipajłło, 1975). Jednak najbardziej rozpoznawalną jest metoda bibliograficzna, która, będąc najczęściej wykorzystywana w innych naukach, została uznana za metodę ogólnonaukową (Bieńkowska, 1989), a bibliografia z kolei – za jedną z nauk pomocniczych historii. Współcześnie na jej gruncie wypracowana została metoda analizy cytowań, bardziej rozwinięta na polu informatologii. Bibliologia wykorzystuje także metody badawcze i techniki przejęte różnych nauk (historycznych, socjologicznych, pedagogicznych, medycznych itp.). Widać to szczególnie na gruncie badań czytelnicznych, gdzie ankieta, wywiad, kwestionariusz są podstawowymi narzędziami badań przejętymi z socjologii, ale wspomagane metodami przejętymi z psychologii (np. obserwacja bezpośrednia) z wykorzystaniem metod filologicznych i pedagogicznych dają dopiero miarodajne wyniki.

Bibliologia a komunikowanie społeczne i media

Należy zauważyć, że bibliologia współczesna, niezależnie od wielości poglądów i sporów toczonych na jej temat, jak zauważył wybitny polski bibliolog Krzysztof Migoń, „zgodnie z pod-

³ Są dyscypliny naukowe, które trudno jednoznacznie przypisać do określonych w klasyfikacji dziedzin nauki, przykładem nauki prawne, por. H. Izdebski, *Ile jest nauki w nauce?* Warszawa 2018, s. 23 (szczególnie część pierwsza: Naukowość nauk prawnych).

stawowymi regułami procesów komunikacyjnych chce wypowiadać się o wszystkich fazach istnienia i funkcjonowania książki” (2017, s. 27). Takie szerokie spojrzenie uzasadnia jej status subdyscypliny w strukturze nauk o komunikacji społecznej i mediach, przy czym nie powinna być ona wyizolowana z problematyki komunikacyjno-medioznawczej, ze względu na własny, wypracowany na przestrzeni lat obszar i przedmiot badań. Trzy subdyscypliny składające się na nauki o komunikacji społecznej i mediach powinny uzupełniać się wzajemnie, szanując przy tym własne odrębności. Tylko w ten sposób mogą z korzyścią poszerzać pole badawcze nowej dyscypliny, w nowej rzeczywistości komunikacyjnej, rządzonej już nie tylko przez książkę, ale i zapis cyfrowy, wszechobecny w świecie internetu, mediów społecznościowych i różnych wyszukiwarek (Dobrowolski, 2001; Fiałkowski, 2003; Próchnicka, 2004). Słowo i druk poddane technologii zmieniły rzeczywistość społeczną, medialną i cywilizacyjną (Ong, 1992). Powstały możliwości nowych rozwiązań w zakresie publikowania, głównie cyfrowego i sieciowego, czy choćby w udostępnianiu zbiorów bibliotecznych i kolekcji cyfrowych, w tym nieograniczonego dostępu do piśmiennictwa, co już na naszych oczach zmienia i redefiniuje dotychczasowe pole badawcze bibliologii i informatologii. Być może interdyscyplinarne badania humanistyczne i społeczne, w których uczestniczy książka, zmierzają ku jakiejś nowej metadyscyplinie. Już u schyłku XX wieku francuscy badacze książki, zwłaszcza Robert Estivals (1987) i Jean Meyriat (1983) postrzegali bibliologię szerzej, niż w innych krajach europejskich. Poza typowymi dla niej dziedzinami, jak historia książki, drukarstwo, edytorstwo, księgarstwo czy bibliografia, łączyli problematykę bibliologiczną z innymi naukami: z nauką o literaturze, językoznawstwem, socjologią, psychologią, ekonomią, polityką, naukami o środkach komunikacji społecznej itp. Ujmowali bibliologię nie jako naukę o książce w tradycyjnym znaczeniu, ale jako naukę o piśmie (zapisie), informacji i o komunikacji piśmiennej/za pomocą pisma (*science de l'écrit, de l'information et de la communications écrite*). Stopniowe poszerzanie kręgu badań wspólnych, przy zachowaniu specyficznej problematyki studiów nad kulturą książki i jej funkcji społecznej, może stać się właściwą, komplementarną perspektywą badawczą, pozwalającą na podkreślenie roli książki i jej instytucji oraz procesów związanych z jej wytwarzaniem, aż po recepcję czytelniczą w nauce o komunikacji społecznej i mediach (Migoń, 2002). Z kolei badania bibliologiczne wzbogacają się i uzyskują szeroki niezbędny kontekst problematyki innych mediów.

Informatologia

Informatologia, zwana również nauką o informacji⁴, informacją naukową czy nauką o informacji naukowej, bada teoretyczne i praktyczne aspekty aktywności informacyjnej, całokształt problemów skutecznej transmisji zasobów informacji i wiedzy od źródła (zasobu) do odbiorcy (użytkownika), z uwzględnieniem czynników społecznych, kulturowych, psychologicznych, praktycznych mających wpływ na tę transmisję itp. W polu badawczym lokują się zatem metody i narzędzia działalności informacyjnej, w tym między innymi systemy informacyjne, źródła i zasoby informacji, procesy informacyjne, metody i narzędzia ich realizacji, użytkownicy informacji i ich zachowania w różnych sytuacjach i procesach, w tym w procesie szukania i wyszukiwania informacji. Od lat 50. XX wieku ma miejsce coraz ściślejsze wiązanie działalności informacyjnej z wykorzystaniem komputerów (technologii informacyjnej), co stanowi swoiste

⁴Od kilku lat daje się zauważyć używanie liczby mnogiej, tj. nauki o informacji, co ma służyć podkreśleniu różnorodności podejmowanych w niej problemów badawczych, metod i powiązań z innymi dyscyplinami.

spécialité de la maison nauki o informacji. Spectrum informacji będącej przedmiotem zainteresowania informatologów coraz częściej obejmuje nie tylko informację o wynikach badań naukowych (informację naukową), ale również fachową, zarządczą, publiczną, zdrowotną, biznesową, dnia codziennego itd.-

W tradycji europejskiej początek współczesnej nauce o informacji dały podjęte w końcu XIX wieku działania związane z organizowaniem na szeroką skalę współpracy w zakresie dokumentacji, tj. opracowywania i gromadzenia informacji o wynikach badań prowadzonych w poszczególnych dziedzinach wiedzy, w tym prowadzenie rejestracji bibliograficznej specjalistycznego piśmiennictwa naukowego. Dlatego przyjmuje się, że prekursorką dzisiejszej nauki o informacji była dokumentacja Paula Otleta, czyli koncepcja uniwersalnej nauki o zapisie wiedzy, jej udostępnianiu i rozpowszechnianiu. W latach 70.XX wieku miała miejsce w Polsce dyskusja („Z dyskusji...”, 1979), której tematem była między innymi nazwa dyscypliny naukowej zajmującej się teorią i praktyką działalności mającej za przedmiot informację. Padły propozycje różnych nazw, z których po blisko czterdziestu latach raczej lokalnego stosowania do ogólnopolskiej nomenklatury naukowo-biurokratycznej weszła informatologia⁵. Od 2010 r. („Uchwała...”, 2010) zaistniała w oficjalnym wykazie dziedzin i dyscyplin naukowych, gdzie znalazła się w grupie nauk humanistycznych, równorzędnie z bibliologią, jako bibliologia i informatologia.

Przedmiot i ważniejsze obszary badań

Obiektem badawczym dyscypliny naukowej jest jakiś fragment rzeczywistości widziany w aspekcie właściwym dla tej dyscypliny i rozpatrywany z jakiejś specyficznej perspektywy. Nie inaczej jest w wypadku nauki o informacji, w której przedmiotem dociekań jest utrwalona, zmaterializowana informacja (wraz z jej nośnikiem), będąca elementem wspomnianych wcześniej procesów transferu informacji i wiedzy, w tym komunikacji naukowej, społecznej, publicznej i innej. Inaczej mówiąc, informatologia zajmuje się informacją w aspekcie tego, co ludzie robią z informacją, za pomocą jakich metod, narzędzi, środków oraz co informacja robi lub może robić z ludźmi. Czynnikiem transmisji informacji i wiedzy oraz realizacji procesów informacyjnych ważnym dla nauki o informacji jest technika komputerowa wraz z tzw. technologiami intelektualnymi, na przykład służącymi do reprezentacji wiedzy. Wspomniany aspekt techniczny, poczynając od tzw. małej mechanizacji, a na współczesnej technice cyfrowej kończąc, był *de facto* czynnikiem sprawczym pojawienia się nauki o informacji. Dzięki technice informatycznej informacja stała się niezależna od czasu i przestrzeni, a jednocześnie umasowiła się, co wzmogło potrzebę jej selekcji i ekologii. Paradygmat badawczy nauki o informacji od początku jej istnienia miał jednak naturę konsolidacyjną, jednoczącą nurt komputerowy z poznaniem ludzkich potrzeb i zachowań informacyjnych, praktyk indywidualnych i społecznych związanych z poszukiwaniem, wyszukiwaniem i wykorzystaniem informacji i wiedzy. W efekcie dla badań należących do domeny nauki o informacji charakterystyczne są dwa podejścia do przedmiotu, oba eksponujące aspekt mediacji w zakresie przekazu informacji i wiedzy, tj. podejście z nastawieniem humanistyczno-społecznym i podejście informatyczno-techniczne. „[W]yniki badań prowadzonych w tych dwóch nurtach powinny na siebie oddziaływać, badania prowadzone

⁵ Jedną z osób propagujących informatologię, a zarazem autorką tego terminu, była Maria Dembowska. Informatologia (a właściwie jej prekursorki) była wcześniej znana w Polsce pod nazwą dokumentacji (naukowej), następnie informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej, informacji naukowej, a także nauki o informacji.

w jednym powinny wykorzystywać wyniki uzyskiwane w drugim i inspirować podejmowanie nowych problemów” (Sosińska-Kalata, 2017, s. 316). W praktyce nie zawsze owa równowaga jest zachowywana i stąd biorą się fałszywe obrazy badań informatologicznych.

Dokonując pewnego uproszczenia, można przyjąć, że nauka o informacji bada zasoby, dystrybucję i wykorzystanie informacji, jej właściwości i zachowanie, czynniki oddziałujące na proces komunikowania (jest to wspomniane wcześniej podejście, czy pole „humanistyczno-społeczne”), a także technologię niezbędną do przetwarzania danych, tworzenia i funkcjonowania systemów w celu zapewnienia optymalnej dostępności i wykorzystania informacji (podejście, pole techniczne, inżynierskie). Specyficzny dla bibliologii i informatologii model mediacyjny (człowiek–zasoby zapisów informacji/wiedzy, ze szczególnym miejscem książki) jest zakorzeniony w kulturowo-społecznym środowisku człowieka i jako przedmiot badań nie może być izolowany od wpływu tego środowiska. W kręgu zainteresowań informatologii są również sposoby reprezentacji informacji, wykorzystanie różnych kodów do efektywnego jej transmitowania, przechowywania i wyszukiwania, a także urządzenia, sposoby i metody przetwarzania oraz przekazu. Nauka o informacji ma naturę kompleksową, choć niejednorodną, czerpiąc między innymi z językoznawstwa, psychologii, socjologii, filozofii, komunikacji społecznej, zarządzania, matematyki, statystyki, logiki, informatyki. „Jest konglomeratem różnych pod względem stopnia rozpoznania, obiektywnej wagi i potencjalnej trwałości podpól badawczych. Tym, co je łączy, a dokładniej powinno łączyć, jest postrzeganie uniwersum informacji jako układu całościowego, którego poszczególne elementy są, w swym istnieniu i własnościach, zależne od całego uniwersum, od trudniej czy łatwiej przewidywalnych zmian warunków inicjujących procesy i działalność informacyjną. Holizmowi informatologicznemu sprzyjają badania inter- i transdyscyplinarne” (Woźniak-Kasperek, 2015, s. 144). Należy koniecznie dodać, że nauka o informacji nie zajmuje się wszelkimi obiektami, procesami czy zdarzeniami informacyjnymi, na przykład nie zajmuje się ani informacją masową, ani tradycyjnymi mediami masowymi, ani informacją w umyśle człowieka, niezewnętrzzoną, nieutraloną.

Na temat przedmiotu badań informatologii wypowiedziało się wielu autorów, prezentując różne poglądy (Cisek, 2002; Cisek, 2009; Cisek, 2013; Sosińska-Kalata, 2013, Sosińska-Kalata, 2017; Woźniak-Kasperek, 2015). Ciekawe spostrzeżenia sformułowała Sabina Cisek, tak próbując wyjaśnić tę sytuację. „Po pierwsze, świat informacji w czasie ostatnich lat uległ daleko idącym przeobrażeniom, czyli zasadniczo zmienił się badany przez nas obszar, co w naturalny sposób inspiruje do przemyślenia misji, problematyki i założeń dyscypliny. Po drugie, pośredniczenie w społecznym świecie informacji, które stanowi oś naszych rozważań, jest wieloaspektowe, ma wymiar edukacyjny, instytucjonalny, komunikacyjny, kulturowy, organizacyjny, polityczny, prawny, psychologiczny, społeczny, technologiczny (dzisiaj głównie informatyczny), utylitarny. Różnie można też pojmować obiekty, procesy, zdarzenia i zjawiska informacyjne, nie tak łatwo sprecyzować, czym są utrwalone zasoby informacyjne, a jeszcze trudniej potrzeby i zachowania informacyjne. Po trzecie, nauka o informacji ze swej istoty integruje to co fizyczne/materialne (nośniki, technologia), psychiczne (użytkownicy informacji) oraz idealne (informacja jako taka, wiedza ludzkości); co indywidualne i społeczne; subiektywne i obiektywne. Nielatwo to ująć w sformułowaniu przedmiotu badań. Po czwarte, od lat istnieją różne koncepcje informatologii oraz paradygmaty w jej obrębie (siła tradycji, przyzwyczailiśmy się, że są lub mają być różne podejścia)” (Cisek, 2013). Zagadnieniem, które łączyłoby horyzontalnie dyscypliny sfederowane w naukach o komunikacji społecznej i mediach jest właśnie przedmiotowo ujęta komunikacja społeczna, przy pewnym ujęciu konceptualnym obejmująca również komunikację naukową realizowaną za pomocą urządzeń cyfrowych, wpisana w szeroki kontekst kultury informacji, książki i mediów.

Metodologia

Jeśli przyjąć, że przez metodologię będziemy rozumieć akceptowany sposób poznawania świata obejmujący podstawy metateoretyczne, metody i techniki badawcze, metody dochodzenia do kategoryzacji, uogólnień, modeli itp. i sposoby prezentacji wyników oraz zapewniania intersubiektywnej kontroli, sprawdzalności poprawności prowadzenia badań i dochodzenia do ich rezultatów, to w bibliologii i informatologii można wyróżnić, jak i w wielu innych dyscyplinach naukowych (przynajmniej tych przynależących do nauk społecznych i humanistycznych), trzy podstawowe podejścia metodologiczne, tj. ilościowe, jakościowe i mieszane.

Podejście ilościowe jest stosowane przede wszystkim w badaniu dokumentów i ich reprezentacji, systemów oraz użytkowników. Wśród metod ilościowych należy wyróżnić metody statystyczne, biblio-, infor- i webometryczne. Metody bibliometryczne, w odróżnieniu od statystyki, która ma charakter uniwersalny, obejmują badanie stanu i tendencji rozwojowych piśmiennictwa, a co za tym idzie – stanu nauki (naukometria) i jej zasobów oraz procesów informacyjnych (informetria). Przetwarzanymi zbiorami danych są często bazy bibliograficzne, wykorzystywane także przy określaniu struktury tematycznej nauki, wybranych dyscyplin, tendencji i dynamiki rozwoju tychże. Obiektem badawczym są publikacje naukowe analizowane za pomocą metod i technik wypracowanych przez bibliometrię do badania piśmiennictwa. „Bibliometria, naukometria i informetria mają w odniesieniu do piśmiennictwa naukowego tę właściwość, że podstawowym kryterium rozróżniającym ich zastosowania jest cel, do jakiego zmierza badanie” („Nauka o informacji”, 2016, s. 99). Od około 30 lat prowadzone są także badania zasobów internetu, z wykorzystaniem instrumentów badawczych biblio- i informetrii, czyli tzw. webometria. Wymienione tu różne „-metrie” mogą być rozszerzane na inne zasoby danych i wykorzystywane w obszarze nauki ukierunkowanej na szkolnictwo wyższe oraz na społeczeństwo (informacji, wiedzy etc.), włączając się w nurt badań komunikacji naukowej i społecznej.

Zastosowanie metod jakościowych wiąże się ze zmianą paradygmatyczną, która dokonała się w badaniach bibliologicznych i informatologicznych w latach 70. i 80. XX wieku. Polegała ona na przejściu od badań zorientowanych na system do badań zorientowanych na użytkownika. Podobne przemiany można było obserwować w wielu innych dyscyplinach naukowych, jako zwrot od paradygmatu systemowego do kognitywnego. Oczywiście, jakościowe podejście badawcze nie jest jednorodne. Obejmuje wiele różnych perspektyw epistemologicznych i aksjologicznych. Tym co je łączy, jest między innymi przedmiot badania (ludzie, ich cechy, organizacje, potrzeby, relacje, zachowania itd.), postrzeganie przedmiotu jako elementu niekiedy bardzo złożonej siatki powiązań, indukcyjność, iteracyjność, stosowanie metod badawczych, takich jak analiza i krytyka piśmiennictwa, badanie w działaniu, metoda etnograficzna, biograficzna, delficka, historyczna, porównawcza, teorii ugruntowanej. „Podejście jakościowe jest stosowane w informatologii przede wszystkim do badania szeroko rozumianych zachowań informacyjnych użytkowników, czynników i uwarunkowań wpływających, potrzeb i motywacji, również – edukacji, kompetencji i kultury informacyjnej. Metodologia jakościowa występuje także w związku z badaniem profesjonalistów informacji, np. ich relacji z przedstawicielami innych dyscyplin albo postrzegania własnej roli zawodowej. Systemy i usługi informacyjne, ocena serwisów WWW, archiwa cyfrowe również bywają analizowane na sposób jakościowy” („Nauka o informacji”, 2016, s. 121).

Jest wreszcie metodologia mieszana, trzecie podstawowe podejście, obok ilościowego (kwantytatywnego) i jakościowego (kwalitatywnego). Powstała między innymi w reakcji na zbyt daleko posuniętą polaryzację strategii ilościowej i jakościowej, która przerodziła się w „wojnę paradygmatyczną” toczoną zwłaszcza w latach 80. XX wieku jako propozycja oferująca ich integrację i podkreślająca zalety jednoczesnego wykorzystywania różnych perspektyw poznawczych.

Podsumowanie

Na wiedzę naukową można patrzeć jak na system, a na dyscypliny – jak na podsystemy w nim wyodrębnione. Systemy ewoluują dzięki dwóm procesom: postępującej spoiści ich części składowych z jednej strony, z drugiej – na skutek segregacji, dzielenia na podsystemy, które stają się coraz bardziej spójne, aż do ewentualnego osiągnięcia niezależności. Znany bibliologom i informatologom indyjski bibliotekoznawca, znakomity teoretyk klasyfikacji i twórca Klasyfikacji Dwukropkowej S.R. Ranganathan wyróżnił kilka metaforycznie nazwanych form dzielenia się dyscyplin (rozszczipianie, *fission*; „obieranie” *denudation*), jak również ich łączenia przez: tworzenie skupisk (*agglomeration*), luźne złożenie (*loose-assembly*), klasteryzację (*clustering*), wydobywanie (*distillation*) i fuzję (*fusion*) (Iyer, 1995, s. 12–24). Bibliologia i informatologia umieszczona w naukach o komunikacji społecznej i mediach stanowi obecnie jedną z trzech subdyscyplin składowych wypełniających zakres nowej jednostki podziału nauk w Polsce. Otwarte pozostawiamy pytanie, z którą z form łączenia mieliśmy do czynienia w tym przypadku. Dobro nowej wspólnej dyscypliny na szczęście nie wymaga od nas rezygnacji z zachowania własnej specyfiki i odrębności problematyki badawczej ukierunkowanej na książkę w różnych jej stadiach rozwoju oraz na informację odgrywającą coraz ważniejszą rolę we wszelkiej komunikacji. Badacze książki i informacji mają świadomość niewystarczalności teoretyczno-metodologicznej „starej” dyscypliny w stosunku do pewnych obiektów, zjawisk, zagadnień itp. kwalifikowanych jako pozostające w kręgu zainteresowania bibliologii i informatologii. Bez wątplenia potrzebna jest powszechna dyskusja nad wieloma problemami będącymi konsekwencją połączenia i powstania nowej dyscypliny, angażująca zarówno środowisko bibliologiczno-informatologiczne, jak i komunikacyjno-medioznawcze, a także kognitywistyczne.

Bibliografia

- Aleksandrowicz R., & Rusińska-Giertych H. (Red.). (2015). *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Babik, W. (Red.). (2016). *Nauka o informacji*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Bieńkowska, B. (2011). Bibliologia dyscypliną rozwojową. W D. Kuźmina (Red.), *Bibliologia i informatologia* (s. 13–22). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Bieńkowska, B. (1989). Metody bibliologiczne w badaniach dziejów nauki. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 34(2), 331–342. Pobrane z <https://docplayer.pl/106274210-Metody-bibliologiczne-w-badaniach-dziejow-nauki-1.html>
- Bułhak, H. (1977). Metoda typograficzna w badaniach nad dawną książką. Uwagi i refleksje. *Biuletyn Poligraficzny*, 2, 37–52.
- Cisek, S. (2013). *Informatologia w drugim dziesięcioleciu XXI w. Przedmiot, pole badawcze i miejsce w systemie nauk*. Repozytorium prezentacji, Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej, Zakopane, 24–27 września 2013. Pobrane z <http://www.ptin.org.pl/>
- Cisek, S. (2009). Nauka o informacji na świecie w XXI wieku: badania metanaukowe. W D. Degen, & M. Fedorowicz (Red.), *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej: przeobrażenia bibliologii polskiej: na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu* (s. 47–56). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Cisek, S. (2002). *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cybulski, R. (1979). O niektórych właściwościach komunikowania społecznego za pomocą książki. *Przegląd Biblioteczny*, 47(2), 195–205.
- Czerwiński, M. (1976). *System książki*, Warszawa: WAIiF.
- Dobrowolski, Z. (2001). Nowe formy książki. *Przegląd Biblioteczny*, 69(3), 199–208.

- Dróżdż, A. (2007). Dywagacje wokół kwestii złożeniowości oraz pola badań bibliologicznych. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 47(5), 28–36. Pobrane z <http://sbsp.up.krakow.pl/article/viewFile/923/pdf>
- Eco, U. (1996). *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*. Warszawa: PIW.
- Escarpit, R. (1973). *L'Écrit et la communication*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Estivals, R. (1987). *La bibliologie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Estivals, R. (2000). *Théorie du schéma graphique*. Paris: L'Harmattan.
- Fiałkowski, K. (2003). Współkształtowanie świadomości przez książkę w cywilizacji obrazu. W M. Banacka (Red.), *Nauka o książce, bibliotece i informacji we współczesnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Głombiowski, K. (1980). *Książka w procesie komunikacji społecznej*. Wrocław: Ossolineum.
- Głowacka, E. (2017). Główne współczesne kierunki badań z zakresu bibliotekoznawstwa na świecie w XXI wieku. W A. Pulikowski (Red.), *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek* (s. 111–123). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Górny M., & Nowak P. (1985). Próba zastosowania wyjaśniania modelowego w historycznych badaniach księgoznawczych. *Studia o Książce*, 15, 175–189.
- Iyer, H. (1995). *Classificatory Structures: Concepts, Relations and Representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.
- Izdebski, H. (2018). *Ile jest nauki w nauce?* Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Juda, M. (2016). Kultura druku i jej wpływ na zmiany cywilizacyjne. *Folia Bibliologica*, 58, 13–34.
- Kocójowa, M. (2017). Rola *Informations and Communications Technologies* (ICT) dla rozwoju badań z informacji i komunikacji społecznej. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk (Red.), *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty* (s. 79–92). Rzeszów: Oficyna Wydawnicza ASPRA, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania.
- Koredczuk, B. (2005). *Początki teorii bibliologii. „Dictionnaire raisonné de bibliologie” (1802–1804) G.É. Peignota. Analiza i recepcja*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Koredczuk B., & Augustyn K. (Red.). (2018). *Kultura książki w humanistyce współczesnej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kotula, S.D. (2018). Pole badawcze bibliologii i informatologii – wybrane problemy. *Przegląd Biblioteczny*, 86(3), 346–357.
- Marszałek, L. (1976). Zagadnienia wydawnicze w nauce o książce. W S. Kubiak (Red.), *Metodologia bibliotekoznawstwa i nauki o informacji naukowej* (s. 47–63). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Meyriat, J. (1983). De la science de l'information aux métiers de l'information. *Schéma et schematization*, 19, 65–74.
- Migoń, K. (2017). Bibliologia – nauka o kulturze książki. W A. Zbikowska-Migoń, & M. Skalska-Zlat (Red.), *Encyklopedia książki*, T. 1, 23–32. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Migoń, K., & Skalska-Zlat M. (Red.). (2009). *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji bibliologicznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Migoń, K. (2005). Bibliologia – nauka o kulturze książki. *Nauka* 2, 49–57. Pobrane z http://www.pan.poznan.pl/nauki/N_205_05_Migon.pdf
- Migoń, K. (2002). Bibliologia wobec medioznawstwa: izolacja, komplementarność czy integracja. W M. Juda (Red.) *Książka i prasa w systemie komunikacji społecznej, przeszłość dzień dzisiejszy, perspektywy* (s. 13–18). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Migoń, K. (1993). O nazwie dyscypliny, którą uprawiamy. *Przegląd Biblioteczny*, 61(1/2), 109–113.
- Migoń, K. (1984). *Nauka o książce. Zarys problematyki*. Wrocław: Ossolineum.
- Migoń, K. (1976). *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*. Wrocław: Ossolineum.
- Nauka o książce*. (1971). A. Birkenmajer (Red.). *Encyklopedia wiedzy o książce*, 1588–1592. Wrocław: Ossolineum.
- Nieć, G. (2014). Problematyka księgarska w polskich badaniach nad książką do 1989 r. W G. Czapnik, Z. Gruszka, & J. Ladorucki (Red.) *Oblicza współczesnej bibliologii. Konteksty i transgresje*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa: Wydawnictwo SBP.

- Ong, W.J. (1992). *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Piekarski, K. (1931). *Książka w Polsce XV i XVI wieku*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pomorski, J. (1988). Teoria i bibliologia. W kierunku teoretycznej integracji badań bibliologicznych. W J. Pomorski (Red.) *Profile nauki o książce* (s. 9–14). Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Próchnicka, M. (2004). *Człowiek i komputer: dialogowy model wyszukiwania informacji*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, Dz.U. nr 179 poz. 1065.
- Sipajłło, M. (1975). O metodzie badań proveniencyjnych starych druków. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*, 1, 9–30.
- Socha, I. (2016). Nauka o książce w Polsce w latach 1945–2015. Teoretyczne źródła inspiracji. *Roczniki Biblioteczne*, 60, 41–70.
- Socha, I. (2003). Repertuar jako kategoria badawcza w polskiej nauce o książce. W *Nauka o książce, bibliotece i informacji we współczesnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Sordyłowa, B. (1989). Wzajemne relacje między dyscyplinami: informacja naukowa, bibliologia, bibliotekoznawstwo. *Przegląd Biblioteczny*, 57(4), 309–315. Pobrane z <http://medioteka.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2372&dirids=1>
- Sosińska-Kalata, B. (2017). Nauka o informacji wśród nauk o kulturze. W A. Pulikowski (Red.) *Kultura książki i informacji: Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek* (s. 311–325). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Sosińska-Kalata, B. (2013). Obszary badań współczesnej informatologii (nauki o informacji). *Zagadnienia Informatologii Naukowej. Studia Informatyczne*, 51(2), 9–41.
- Such, J., & Szcześniak, B. (2006). *Filozofia nauki*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 23 kwietnia 2010 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, Monitor Polski 2010 Nr 46 poz. 636.
- Woźniak-Kasperek, J., & Kotuła, S. (2014). Komunikacja bibliologiczna i książka w przestrzeni sieci – pytania o tożsamość poznawczą i terminologiczną. W A. Cisko, & A. Łuszpak (Red.) *Kulturowa tożsamość książki* (s. 9–25). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Woźniak-Kasperek, J. (2015). Z głównych problemów samoświadomości informatologii. W E. Gondek (Red.) *Teoretyczne zagadnienia bibliologii oraz informatologii: studia i szkice* (s. 139–157). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Woźniczka-Paruzel, B. (2010). Pogranicza bibliologii – o metodologicznych problemach z biblioterapią. W M. Skalska-Złat (Red.) *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migołowi* (s. 111–121). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wójcik, M. (2014). Rozszerzona rzeczywistość – potencjał badawczy z perspektywy bibliologii i informatologii. *Przegląd Biblioteczny*, 82(4) 565–581. Pobrane z http://bbc.uw.edu.pl/Content/2855/p2014_4_05.pdf
- Wójcik, M. (2012). Zagadnienia wydawnicze w nauce o książce. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 8(1), 37–49. Pobrane z <http://www.home.umk.pl/~tsb/sites/default/files/numer8/wojcik.pdf>
- Z dyskusji nad zakresem pojęcia nazwy informacja naukowa, techniczna i ekonomiczna. (1979). *Aktualne Problemy Informatologii i Dokumentacji*, 1, 9–13.
- Zawisza, J.W. (1980). Propozycja schematu komunikacji bibliologicznej. *Studia o Książce*, 10, 39–58.